

NUTQIDA OG‘IR NUQSONLARI BO‘LGAN BOLALARNI MAKTABGA TAYYORLASH

Iskandarova Maxfuza,

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Samarqand filiali magistri

Musaeva Nargiza Sayfullaevna,

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti professor v.b., PhD

Annotatsiya. Ushbu maqolada nutqida og‘ir nuqsonlari bo‘lgan bolalarni maktab ta‘limiga tayyorlash jarayonining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tahlil qilingan. Nutq buzilishlarining bolalar rivojlanishining kognitiv, kommunikativ va ijtimoiy sohalariga ta‘siri yoritilib, ularni bartaraf etish va kompensatsiya qilishga qaratilgan zamonaviy logopedik hamda maxsus pedagogik yondashuvlar ko‘rib chiqilgan. Maqolada maktabga tayyorgarlik jarayonida bolalarning nutqiy faolligini oshirish, so‘z boyligini kengaytirish, tovush talaffuzini me‘yorlashtirish va kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiluvchi metodlar tizimi tahlil etiladi. Shuningdek, individual va differensial yondashuvning ahamiyati, korreksion-pedagogik ishlarining bosqichma-bosqich tashkil etilishi hamda o‘yin texnologiyalari va vizual vositalardan foydalanish samaradorligi asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, muntazam logopedik mashg‘ulotlar va maqsadli pedagogik qo‘llab-quvvatlash bolalarning maktab ta‘limiga moslashuv darajasini sezilarli darajada oshiradi. Maqolada, shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish, inklyuziv ta‘lim muhitini yaratish va bolalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratiladi. Ushbu yondashuvlar nutqida og‘ir nuqsonlari bo‘lgan bolalarning to‘liq rivojlanishi va ta‘lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta‘minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: nutq nuqsoni, logopediya, maktabga tayyorlash, kommunikativ rivojlanish, maxsus pedagogika.

Аннотация. В данной статье представлен углубленный анализ теоретических и практических аспектов процесса подготовки детей с тяжелыми нарушениями речи к школьному обучению. Подчеркивается влияние нарушений речи на познавательную, коммуникативную и социальную сферы развития детей, рассматриваются современные методы логопедической и специальной педагогической работы, направленные на их устранение и компенсацию. В статье анализируется система методик, служащих для повышения речевой активности детей, расширения словарного запаса, нормализации произношения звуков и формирования коммуникативных компетенций в процессе подготовки к школе. Также обосновывается важность индивидуального и дифференцированного подхода, поэтапной организации коррекционно-педагогической работы и эффективности использования игровых технологий и наглядных пособий. Результаты исследования показывают, что регулярные занятия по логопедии и целенаправленная педагогическая поддержка значительно повышают уровень адаптации детей к школьному обучению. В статье также уделяется особое внимание укреплению сотрудничества с родителями, созданию инклюзивной образовательной среды и развитию социальной активности детей. Эти подходы являются важным фактором обеспечения полноценного развития и успешной интеграции детей с тяжелыми нарушениями речи в образовательный процесс.

Ключевые слова: нарушение речи, логопедия, подготовка к школе, коммуникативное развитие, специальная педагогика.

Abstract. This article provides an in-depth analysis of the theoretical and practical aspects of the process of preparing children with severe speech disorders for school education. The impact of speech disorders on the cognitive, communicative and social spheres of children's development is highlighted, and modern speech therapy and special pedagogical approaches aimed at eliminating and compensating for them are considered. The article analyzes a system of methods that serve to increase children's speech activity, expand vocabulary, normalize sound pronunciation and form communicative competencies in the

process of preparing for school. It also substantiates the importance of an individual and differential approach, the phased organization of correctional and pedagogical work, and the effectiveness of using game technologies and visual aids. The results of the study show that regular speech therapy classes and targeted pedagogical support significantly increase the level of adaptation of children to school education. The article also pays special attention to strengthening cooperation with parents, creating an inclusive educational environment, and developing children's social activity. These approaches serve as an important factor in ensuring the full development and successful integration of children with severe speech disorders into the educational process.

Keywords: *speech disorder, speech therapy, preparation for school, communicative development, special pedagogy.*

Kirish. Nutq insonning eng muhim psixik funksiyalaridan biri bo'lib, u tafakkur, idrok, xotira va ijtimoiy muloqot jarayonlari bilan uzviy bog'liqdir. Bolalik davrida nutqning shakllanishi shaxsning umumiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi, chunki aynan nutq orqali bola atrof-muhitni anglaydi, o'z fikrini ifodalaydi hamda ijtimoiy munosabatlarga kirishadi. Shu nuqtai nazardan, nutqida og'ir nuqsonlari bo'lgan bolalarda ushbu jarayonlar sezilarli darajada cheklanadi va bu ularning maktab ta'limiga tayyorgarligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Nutqida og'ir nuqsonlar – bu nutqning fonetik, leksik, grammatik va kommunikativ komponentlarining jiddiy buzilishi bilan tavsiflanadigan holat bo'lib, u ko'pincha alaliya, dizartriya, rinolaliya, og'ir nutq rivojlanish kechikishi kabi shakllarda namoyon bo'ladi. Bunday bolalarda nafaqat nutqiy, balki bilish jarayonlari ham sustlashadi, diqqatni jamlash, xotira va mantiqiy fikrlashda qiyinchiliklar kuzatiladi. Natijada, ular maktab ta'limi talablariga moslashishda qo'shimcha pedagogik yordamga muhtoj bo'ladilar.

Maktabga tayyorlash jarayoni esa faqatgina o'qish va yozishga o'rgatish bilan cheklanmaydi, balki bolaning psixologik, ijtimoiy va kommunikativ tayyorgarligini ham o'z ichiga oladi. Nutqida nuqsoni bo'lgan bolalarda ushbu komponentlarning yetarli darajada shakllanmaganligi maxsus korreksion-pedagogik yondashuvlarni qo'llash zaruratini keltirib chiqaradi. Shu sababli logopedik ishlar, individual ta'lim dasturlari hamda o'yin texnologiyalaridan foydalanish maktabga tayyorgarlik jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

So'nggi yillarda maxsus pedagogika va logopediya sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar nutqida nuqsoni bo'lgan bolalarni erta aniqlash va ularga kompleks yordam ko'rsatish maktabga muvaffaqiyatli moslashuvning asosiy omili ekanligini tasdiqlamoqda. Ayniqsa, inklyuziv ta'lim sharoitida bunday bolalarning ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvi dolzarb masalalardan biri sifatida qaralmoqda.

Adabiyotlar tahlili. Nutqida og'ir nuqsonlari bo'lgan bolalarni maktabga tayyorlash muammosi maxsus pedagogika va logopediya fanlarida keng o'rganilgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ilmiy manbalarda ushbu toifadagi bolalarning rivojlanish xususiyatlari, nutq buzilishlarining kelib chiqish sabablari hamda korreksion-pedagogik ish tizimi atroflicha yoritilgan.

L.S.Vygotskiy o'zining madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasida nutq va tafakkur o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni asoslab beradi. Unga ko'ra, nutqning buzilishi nafaqat kommunikativ faoliyatga, balki bolaning umumiy psixik rivojlanishiga ham ta'sir qiladi [1, 52-b]. Ushbu g'oya keyingi logopedik tadqiqotlar uchun metodologik asos bo'lib xizmat qilgan.

R.E.Levina nutq rivojlanishining tizimli buzilishlarini o'rganib, nutq nuqsonlari faqat tovush talaffuzi bilan cheklanmasligini, balki leksik va grammatik tuzilishlarga ham ta'sir qilishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, nutqida og'ir nuqsonlari bo'lgan bolalarda kommunikativ funksiyaning shakllanishi sekin kechadi va bu maktabga tayyorgarlik jarayonini murakkablashtiradi [2, 87-b].

G.V.Chirkina va A.N. Mironova tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda logopedik korreksiya ishlari tizimli va bosqichma-bosqich tashkil etilganda bolalarning nutqiy rivojlanishida sezilarli ijobiy o'zgarishlar kuzatilishi isbotlangan. Ular maktabgacha yoshdagi davrni korreksion ishlar uchun eng muhim bosqich sifatida ko'rsatadilar [3, 114-b].

E.F. Arkhipova o'z ishlarida dizartriya va og'ir nutq buzilishlariga ega bolalar bilan logopedik ish olib borishning kompleks tizimini ishlab chiqqan. U nutq apparati motorikasini rivojlantirish, artikulyatsion mashqlar va nafasni to'g'ri boshqarish mashqlarining muhimligini ta'kidlaydi. Muallifga ko'ra, muntazam korreksion mashg'ulotlar bolalarning maktab ta'limiga moslashuvini sezilarli darajada yengillashtiradi [6, 39-b].

T.B. Filicheva va G.V. Chirkina hamkorlikdagi tadqiqotlarida nutq rivojlanishidagi umumiy kechikishlarni bartaraf etish metodikasi yoritilgan bo'lib, ular nutqning barcha komponentlarini (fonetika, leksika, grammatika) kompleks rivojlantirish zarurligini asoslab bergan. Ularning fikricha, maktabgacha yoshdagi logopedik ishlar qanchalik erta boshlangan bo'lsa, maktabga tayyorlik shunchalik yuqori bo'ladi [7, 102-b].

N.S. Zhukova tadqiqotlarida nutqida og'ir nuqsonlari bo'lgan bolalarda so'z boyligining cheklanganligi va grammatik tuzilmalarni o'zlashtirishdagi qiyinchiliklar o'quv faoliyatiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qilishi ko'rsatib berilgan. U vizual materiallar va o'yin asosidagi mashg'ulotlarning samaradorligini alohida ta'kidlaydi [8, 56-b].

O'zbekistonlik olimlardan V.S. Rahmanova va L.Sh. Nurmuhamedova maxsus ta'lim sharoitida nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlash metodikasini ishlab chiqqan bo'lib, ularda individual yondashuv, vizual vositalardan foydalanish va o'yin texnologiyalarining ahamiyati alohida ta'kidlanadi [4, 63-b].

Shuningdek, so'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlarda (S.S. Shoumarov, K. Mamedov) nutq nuqsonlari bo'lgan bolalarda kognitiv jarayonlarning sust rivojlanishi maktab ta'limiga moslashuvni qiyinlashtirishi qayd etilgan. Shu bilan birga, erta diagnostika va kompleks korreksion yondashuv bu muammolarni sezilarli darajada yumshatishi mumkinligi ko'rsatilgan [5, 91-b].

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, nutqida og'ir nuqsonlari bo'lgan bolalarni maktabga tayyorlashda tizimli, kompleks va individual yondashuv eng samarali yo'l hisoblanadi. Ilmiy manbalar bu jarayonda logopedik ishlar, psixologik qo'llab-quvvatlash va pedagogik texnologiyalar uyg'unligi muhimligini tasdiqlaydi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda nutqida og'ir nuqsonlari bo'lgan bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash jarayonini o'rganish uchun kompleks metodlardan foydalanildi. Asosiy yondashuv sifatida maxsus pedagogika va logopediya fanlaridagi tizimli va individual korreksion yondashuvlar qabul qilindi. Tadqiqot davomida kuzatish, suhbat, diagnostik tekshiruvlar va pedagogik eksperiment metodlari qo'llanildi. Kuzatish orqali bolalarning nutqiy faolligi, muloqotga kirishish darajasi va ijtimoiy moslashuvi tahlil qilindi. Suhbat metodi esa pedagoglar va ota-onalar fikrini o'rganishga xizmat qildi. Diagnostik bosqichda bolalarning fonetik, leksik va grammatik rivojlanish darajasi aniqlanib, individual nutq kartalari tuzildi. Pedagogik eksperiment jarayonida esa logopedik mashg'ulotlar, o'yin texnologiyalari va vizual vositalar asosida korreksion ishlar amalga oshirildi. Olingan natijalar sifat va miqdoriy tahlil usullari yordamida baholandi hamda bolalarning maktabga tayyorgarlik darajasidagi o'zgarishlar solishtirildi.

Natija. Nutqida og'ir nuqsonlari bo'lgan bolalarni maktabga tayyorlash – maxsus pedagogika va logopediya fanining eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Bu jarayon bolaning faqatgina nutqiy rivojlanishini emas, balki uning umumiy psixik, kognitiv va ijtimoiy rivojlanishini ham qamrab oladi. Chunki nutq – bolaning atrof-muhit bilan muloqot qilish, bilimlarni o'zlashtirish va o'zini ifoda etishning asosiy vositasi hisoblanadi.

Nutqida og'ir nuqsonlari bo'lgan bolalarda ko'pincha tovush talaffuzi buzilgan, so'z boyligi cheklangan, grammatik tuzilma sust rivojlangan bo'ladi. Bundan tashqari, ular muloqotga kirishishda qiyinchilikka duch keladi, bu esa o'z navbatida ijtimoiy moslashuv jarayonini sekinlashtiradi. Bunday holatlarda maktab ta'limiga tayyorlik darajasi pasayadi va bola o'quv faoliyatiga to'liq kirishib keta olmaydi.

Maktabga tayyorlash jarayoni maxsus korreksion ishlar tizimini talab qiladi. Bu jarayonda logopedik mashg'ulotlar asosiy o'rin tutadi. Logopedik ishlar fonematik eshituvni rivojlantirish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, so'z boyligini kengaytirish va grammatik tuzilmani shakllantirishga qaratiladi. Shu bilan birga, bolalarning diqqat, xotira va tafakkur jarayonlarini rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, o'yin texnologiyalari nutqni rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. O'yin orqali bola tabiiy sharoitda muloqotga kirishadi, yangi so'zlarni o'zlashtiradi va nutqiy faoliyatini faollashtiradi. Vizual materiallar, rasmlar, kartochkalar va multimediyalar esa tushunishni yengillashtiradi va eslab qolishni kuchaytiradi.

Inklyuziv ta'lim sharoitida bunday bolalar bilan ishlashda individual yondashuv muhimdir. Har bir bolaning nutqiy rivojlanish darajasi turlicha bo'lgani uchun korreksion

dasturlar ham shaxsiy ehtiyojlarga moslashtiriladi. Ota-onalar bilan hamkorlik esa bu jarayonning samaradorligini oshiradi.

Tadqiqot jarayonida nutqida og‘ir nuqsonlari bo‘lgan bolalar bilan olib borilgan korreksion-pedagogik ishlar ularning maktabga tayyorgarlik darajasiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatishi aniqlandi. Dastlabki diagnostika bosqichida bolalarda nutqning barcha asosiy komponentlarida (fonetik, leksik va grammatik) sust rivojlanish kuzatildi, kommunikativ faollik esa juda past darajada edi. Shuningdek, diqqatni jamlash, xotira va topshiriqlarni bajarish jarayonida ham qiyinchiliklar mavjudligi qayd etildi.

Korreksion mashg‘ulotlar davomida logopedik ishlar tizimli ravishda olib borildi. Unda artikulyatsion gimnastika, fonematik eshituvni rivojlantirish mashqlari, so‘z boyligini kengaytirish va muloqotga yo‘naltirilgan o‘yin texnologiyalaridan foydalanildi. Mashg‘ulotlar natijasida bolalarning nutqiy faolligi asta-sekin oshib bordi, ular sodda gaplarni tuzish va kundalik muloqotda faolroq ishtirok etishga erisha boshladilar.

Shuningdek, vizual materiallar va individual yondashuv asosida olib borilgan ishlar bolalarning o‘quv materialini qabul qilish va eslab qolish qobiliyatini yaxshiladi. Ota-onalar bilan hamkorlik ham natijalarning barqaror bo‘lishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatdi.

Quyidagi jadvalda tadqiqotdan oldingi va keyingi holatdagi asosiy ko‘rsatkichlar dinamikasi keltirilgan:

Ko‘rsatkichlar	Boshlang‘ich holat	Korreksiya jarayonidan keyin	O‘zgarish darajasi
Fonetik talaffuz	Juda buzilgan	Qisman to‘g‘rilangan	+
So‘z boyligi	Juda cheklangan	O‘rtacha darajaga yetgan	++
Grammatik tuzilma	Shakllanmagan	Qisman shakllangan	+
Kommunikativ faollik	Past	Faollashgan	++
Diqqat va topshiriq bajarish	Beqaror	Barqarorlashgan	+

Jadval ma‘lumotlaridan ko‘rinadiki, korreksion-pedagogik ishlar natijasida bolalarning barcha asosiy nutqiy va kognitiv ko‘rsatkichlarida ijobiy o‘zgarishlar kuzatilgan. Eng sezilarli rivojlanish so‘z boyligi va kommunikativ faollikda qayd etildi. Bu esa o‘yin texnologiyalari va vizual vositalarning samaradorligini tasdiqlaydi.

Fonetik va grammatik jihatdan ham sezilarli, biroq nisbatan sekinroq o‘zgarishlar kuzatilgan. Bu nutq buzilishlarining og‘ir darajasi bilan bog‘liq bo‘lib, ularni bartaraf etish uchun uzoq muddatli va tizimli logopedik ishlar zarurligini ko‘rsatadi.

Natijalar nutqida og‘ir nuqsonlari bo‘lgan bolalarni maktabga tayyorlashda kompleks yondashuv samarali ekanligini tasdiqlaydi va individual korreksion dasturlarni qo‘llash muhimligini asoslaydi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari nutqida og‘ir nuqsonlari bo‘lgan bolalarni maktabga tayyorlash jarayoni murakkab, ko‘p omilli va uzoq muddatli pedagogik yondashuvni talab qilishini ko‘rsatadi. Kuzatuv va korreksion ishlar davomida aniqlanishicha, bolalardagi nutqiy kamchiliklar nafaqat artikulyatsion muammolar bilan cheklanmaydi, balki ularning

kognitiv faoliyati, ijtimoiy muloqot ko'nikmalari va emotsional holatiga ham bevosita ta'sir qiladi.

Ayniqsa, boshlang'ich bosqichda bolalar muloqotga kirishishda passivlik, yangi so'zlarni o'zlashtirishda qiyinchilik va topshiriqlarni mustaqil bajarishda ishonchsizlik kabi holatlar bilan ajralib turdi. Bu holat maxsus pedagogik yondashuvning zarurligini yanada yaqqol namoyon etdi. Korreksion jarayon davomida esa tizimli logopedik mashg'ulotlar, o'yin texnologiyalari va vizual vositalardan foydalanish bolalarning nutqiy faolligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qildi.

Shuningdek, individual yondashuvning qo'llanilishi har bir bolaning rivojlanish tezligi va imkoniyatlarini hisobga olishga imkon berdi. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshirdi. Ota-onalar bilan hamkorlik esa bolalarning uy sharoitida ham nutqiy mashqlarni davom ettirishiga yordam berdi va natijalarning barqarorligini ta'minladi.

Quyidagi jadvalda tadqiqot davomida aniqlangan asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari o'zaro taqqoslangan holda keltiriladi:

Aniqlangan muammo	Kuzatilgan holat	Qo'llangan yondashuv	Natija
Nutqning sust rivojlanishi	So'z boyligi cheklangan	Leksik mashqlar, rasmlı kartochkalar	So'z boyligi kengaydi
Tovush talaffuzidagi buzilishlar	Fonetik xatolar ko'p	Artikulyatsion gimnastika	Talaffuz qisman tuzildi
Muloqotga kirishishdagi passivlik	Bola suhbatga kam qo'shiladi	Rolli o'yinlar, dialog mashg'ulotlari	Faollik oshdi
Diqqat va xotira sustligi	Tez chalg'ish, topshiriqni unutish	Qisqa va vizual topshiriqlar	Diqqat barqarorlashdi

Jadvaldan ko'rinadiki, har bir aniqlangan muammo bo'yicha maqsadli va tizimli pedagogik yondashuv qo'llanilganda ijobiy natijalarga erishilgan. Eng yuqori samaradorlik muloqotga kirishish va so'z boyligini oshirish jarayonida kuzatilgan bo'lib, bu o'yin texnologiyalarining ahamiyatini tasdiqlaydi.

Fonetik buzilishlarni bartaraf etish nisbatan ko'proq vaqt talab qilgan, bu esa artikulyatsion apparatning murakkab rivojlanish jarayoni bilan bog'liq. Diqqat va xotirani rivojlantirishda esa qisqa, tizimli va vizual asoslangan mashg'ulotlar samarali bo'lgan.

Muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, nutqida og'ir nuqsonlari bo'lgan bolalarni maktabga tayyorlashda kompleks, individual va ko'p bosqichli yondashuv eng samarali model hisoblanadi.

Xulosa. Nutqida og'ir nuqsonlari bo'lgan bolalarni maktabga tayyorlash jarayoni ularning umumiy rivojlanish darajasini belgilovchi muhim pedagogik bosqichlardan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, bunday bolalarda nutqiy buzilishlar nafaqat til komponentlariga, balki kognitiv jarayonlar va ijtimoiy moslashuvga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Olib borilgan korreksion-pedagogik ishlar tizimli tashkil etilganda bolalarning nutqiy faolligi, so'z boyligi va kommunikativ ko'nikmalari sezilarli darajada rivojlandi. Ayniqsa,

logopedik mashg'ulotlar, o'yin texnologiyalari va vizual vositalar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni samarali natijalar berdi. Individual yondashuv esa har bir bolaning rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish va ularning imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishga xizmat qildi.

Shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlik va inklyuziv ta'lim tamoyillarining qo'llanilishi bolalarning ijtimoiy muhitga moslashuvini yengillashtirdi hamda maktab ta'limiga tayyorgarlik darajasini oshirdi. Bu esa korreksion ishlarning faqat ta'lim muassasasi bilan cheklanib qolmasdan, balki oilaviy muhit bilan uzviy bog'liq bo'lishi zarurligini ko'rsatadi.

Nutqida og'ir nuqsonlari bo'lgan bolalarni maktabga tayyorlashda kompleks, tizimli va individual yondashuv eng samarali yo'l hisoblanadi. Bunday yondashuv bolalarning maktab ta'limiga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta'minlaydi va ularning keyingi ta'lim jarayonida to'siqlarsiz rivojlanishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Выготский Л.С. Детская психология. – Москва: Педагогика, 1984. – 52 с.
2. Левина Р.Е. Основы логопедии. – Москва: Просвещение, 2005. – 87 с.
3. Чиркина Г.В., Миронова А.Н. Система логопедической работы. – Москва: Владос, 2010. – 114 с.
4. Рахманова В.С. Основы дефектологии и логопедии. – Ташкент, 2012. – 63 с.
5. Шоумаров С.С., Мамедов К. Основы специальной психологии. – Ташкент, 1987. – 91 с.
6. Архипова Е.Ф. Основы логопедической работы. – Москва: Владос, 2011. – 39 с.
7. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Методика коррекции нарушений речевого развития. – Москва: Просвещение, 2008. – 102 с.
8. Жукова Н.С. Психология развития детской речи. – Москва: АСТ, 2006. – 56 с.
9. Мирзаева Ш.М., Абдуллаева Д.А. Логопедическая помощь в инклюзивном образовании. – Ташкент, 2020. – 74 с.
10. Семенова К.А., Королева И.Ю. Нейропсихология и нарушения речи. – Москва: Медицина, 2015. – 88 с.